

Nr 44.

Ankom till riksdagens kansli den 14 mars 1944 kl. 1 em.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition an-
gående försvarets fabriksfond.*

(1:a avd.)

I propositionen nr 75 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 januari 1944, föreslagit riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i berörda statsrådsprotokoll anförts meddela närmare föreskrifter rörande försvarets fabriksfond;

dels å riksstatens fjärde huvudtitel under E. Diverse för budgetåret 1944/45 till Bestridande av beredskapskostnader vid försvarets fabriksverk anvisa ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor;

dels ock å kapitalbudgeten under Försvarets fabriksfond för budgetåret 1944/45 anvisa följande investeringsanslag, nämligen
till Ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten 1,500,000 kronor samt
till Nyanskaffning av maskiner och utrustning 250,000 kronor.

På därom av Kungl. Maj:t i propositionen nr 180 till 1943 års riksdag gjord hemställan beslöt riksdagen, att de till försvarets fabriksverk anslutna fabri-
kernas tillgångar och skulder skulle från och med budgetåret 1944/45 upptagas
till redovisning å en särskild i rikshuvudboken uppförd kapitalfond, betecknad
försvarets fabriksfond. Vidare beslöt riksdagen, att till rörelsekapital för för-
svarets fabriksstyrelse å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44
anvisa ett investeringsanslag av 20,000,000 kronor samt att bemyndiga full-
mäktige i riksgäldskontoret att för beredande av ytterligare rörelsekapital åt
försvarets fabriksstyrelse tillhandahålla en rörlig kredit av 20,000,000 kronor.

Enligt den för försvarets fabriksverk gällande provisoriska instruktionen
(SFS 1943:559) utövar *försvarets fabriksstyrelse* under Kungl. Maj:t led-
ningen över de statliga fabriker och anstalter, vilka underställts styrelsen. Sty-
relsen åligger även att handhava förvaltningen av kapitaltillgångar, vilka ut-
göras av andra staten tillhöriga anläggningar inom krigsmaterielverkets an-
skaffningsområde och vilka äro avsedda att för försvarets räkning utnyttjas
i drift vid privata företag, ävensom i den mån så av Kungl. Maj:t bestämmes av
andra statliga kapitaltillgångar. Dessa fabriker, anstalter och andra anlägg-
ningar utgöra tillsammans med styrelsen *försvarets fabriksverk*.

Under fabriksstyrelsens ledning ha jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1943 ställts ammunitionsfabrikerna å Marieberg samt i Karlsborg och Zakrisdal, Åkers krutbruk med den däri ingående gasmaskfabriken, Carl Gustafs stads gevärsfaktori, centrala torpedverkstaden samt, intill dess annorlunda förordnas, försvarsväsendets kemiska anstalt, ävensom, allteftersom de inrättas, de för försvarets räkning avsedda centrala tvätt- och reparationsanstalterna.

Försvarets fabriksfond skall inrättas från och med budgetåret 1944/45.

I skrivelse den 9 december 1943 ha *försvarets fabriksstyrelse* och *riksräkenskapsverket*, efter samråd i ifrågakommande hänseende med arméförvaltningens tygdepartement och krigsmaterielverket, inkommit med förslag till vissa av de bestämmelser, som i samband med fondens inrättande böra meddelas.

Ämbetsverken ha föreslagit, att å fabriksfondens tillgångssida skall upptagas värdet av byggnader och markområden samt maskiner m. m. ävensom det rörelsekapital å 20,000,000 kronor, vilket enligt det föregående ställts till fabriksstyrelsens förfogande. Å skuldsidan borde upptagas till värdeminskningsskonto avsatta belopp, avseende byggnader och maskiner.

I övrigt inhämtas av utredningen i huvudsak följande.

Under posten till *byggnader och markområden* hava fabriksfondens tillgångar beräknats till i avrundat tal 28,425,000 kronor.

Under förutsättning att beviljade investeringsanslag för anskaffning av maskiner i sin helhet bliva förbrukade vid ingången av nästkommande budgetår samt erhållna bemyndiganden att verkställa ersättningsanskaffningar av förnyelsefondsmedel komma att utnyttjas i beräknad omfattning, borde under rubrik *maskiner m. m.* enligt fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket redovisas en tillgång av 20,130,000 kronor.

Till *inventarier* borde enligt ämbetsverken hänföras kontorsmöbler och kontorsmaskiner ävensom övrig förekommande lös inredning. Inventarier av förenämnt slag, vilka merendels torde ha anskaffats med anlitan i sista hand av medel å driftbudgetanslag, borde vid fabriksfondens uppläggande åsättas ett värde av noll. Icke heller för framtiden borde inventarier redovisas såsom tillgångar utan helt avskrivnas redan vid anskaffandet.

Med avseende å *rörelsemedel* hava förenämnda av 1943 års riksdag å investeringsanslag beviljade 20,000,000 kronor föreslagits skola överföras från fonden för förslag till statsverket till försvarets fabriksfond. Vidkommande den rörliga krediten av 20,000,000 kronor, vilken avser tillgodoseendet av erforderligt rörelsekapital utöver det normala, har förutsatts, att den skall stå till fabriksstyrelsens förfogande under angivna förutsättningar även efter inrättandet av fabriksfondens.

Jämlikt den för försvarets fabriksverk fastställda instruktionen åligger det fabriksstyrelsen att från tidpunkt, som Kungl. Maj:t bestämmer, handhava förvaltningen av kapitaltillgångar, vilka utgöras av andra staten tillhöriga anläggningar inom krigsmaterielverkets anskaffningsområde än styrelsen underställda fabriker och anstalter och vilka äro avsedda att för försvarets räkning

utnyttjas i drift vid privata företag. Dessa tillgångar, vilka sammanfattats under benämningen *skuggfabriker*, uppgå enligt en av krigsmaterielverket den 6 december 1943 gjord beräkning till ett sammanlagt värde av 109,988,998 kronor, varav för centrala förråd 38,500,000 kronor, som icke ansetts böra här medtagas. Frånräknas jämväl hyresmedel, 4,395,998 kronor, och bidrag för uppförande av verkstadsbyggnader, 634,000 kronor, återstå till redovisning å fabriksfonden tillgångar till ett belopp av $(109,988,998 - 38,500,000 - 4,395,998 - 634,000 =)$ 66,459,000 kronor.

Å ett för fabriksfonden upplagt *värdeminskningskonto* ha beräknats skola upptagas för fastigheter 17,464,000 kronor, för maskiner 12,750,000 kronor och för skuggfabrikerna 64,991,000 kronor eller tillhopa 95,205,000 kronor. För framtida *avskrivningar* å byggnader och maskiner har föreslagits ett förfarande med uteslutande årliga avskrivningar.

Med ledning av de värden, som i det föregående angivits, skulle fabriksfondens nettokapitalbehållning den 1 juli 1944 approximativt kunna beräknas till 39,809,000 kronor.

För redovisning av överskott å rörelsen, vilket förutsattes skola inlevereras till statskontoret, har en särskild inkomsttitel ansetts böra uppläggas å driftbudgeten, förslagsvis under B. Inkomster av statens kapitalfonder efter IV. Försvarsväsendets fastighetsfond med rubriken Försvarets fabriksfond. Med utgångspunkt från den ovan angivna nettokapitalbehållningen å fabriksfonden vid ingången av budgetåret 1944/45 har överskottet för detta budgetår efter en räntefot av 3,6 % beräknats till omkring 1,430,000 kronor.

Fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket ha föreslagit, att någon pensionsfondering, avseende fabriksverkets personal, icke skulle äga rum samt att pensioneringen skulle ombesörjas av statskontoret, i vad avsåge tjänstemän, och av statens pensionsanstalt beträffande arbetare. Av fabriksstyrelsen under budgetåren 1940/41—1943/44 innehållna pensionsavdrag samt därutöver avsatta belopp för täckande av fabriksverkets pensionsförpliktelser, tillhopa 2,700,000 kronor, borde i anslutning härtill tillgodoföras driftbudgetens inkomstsida.

Beträffande beredskapskostnadernas täckande hava ämbetsverken approximativt uppskattat anslagsbehovet för fabriksverkets del till 1,000,000 kronor, med vilket belopp å riksstaten för budgetåret 1944/45 borde uppföras ett förslagsanslag för beredskapskostnadernas täckande. Dessa kostnader komma att inkludera ett flertal olika kostnader, såsom ränteförluster, avskrivningar, reparations- och underhållskostnader samt vissa löner. Bland kostnaderna ingår även förräntning av det i fabriksverket nedlagda beredskapskapitalet.

I och med inrättande av försvarets fabriksfond borde, framhålla ämbetsverken, medelsanvisningar för byggnadsändamål och maskinanskaffning m. m. vid fabriksverket tills vidare ske såsom kapitalinvesteringar i fabriksfonden. Fabriksfonden syntes därvid lämpligen böra upptagas under särskild rubrik omedelbart efter IV. Försvarsväsendets fastighetsfond. Efter fabriksfondens inrättande borde vidare medelsanvisningar över kapital-

budgeten av riksgäldskontoret utbetalas till fabriksstyrelsen. Särskilt beslut i sådant avseende erfordrades beträffande sådana kapitalinvesteringsanslag, som beviljats å riksstaten till och med budgetåret 1943/44 men icke före utgången av nämnda budgetår lyftats i riksgäldskontoret. För fabriksverket avsedda medel å driftbudgeten borde efter fabriksfondens inrättande i förekommande fall ställas till fabriksstyrelsens förfogande.

Över ämbetsverkens förslag ha yttranden avgivits av försvarets civilförvaltning, arméns fortifikationsförvaltning, marinförvaltningen, byggnadsstyrelsen, statskontoret och statens pensionsanstalt.

I riksstaten för budgetåret 1942/43 var uppfört ett anslag av 500,000 kronor, avsett för nyanskaffning av utrustning för försvarsväsendets verkstadsnämnd underställda fabriker och för sådan ersättningsanskaffning, till vilken nämndens förnyelsefond för maskiner och inventarier icke lämnade tillgång. Anslaget disponerades av Kungl. Maj:t på sätt Kungl. Maj:t efter framställning av nämnden för varje särskilt fall beslutade.

I riksstaten för innevarande budgetår har å fjärde huvudtiteln uppförts ett reservationsanslag för samma ändamål och av samma storlek.

I sina anslagsäskanden för nästa budgetår har *försvarets fabriksstyrelse* anfört, att ett dylikt anslag erfordrades även för budgetåret 1944/45. Anslagets användning borde emellertid begränsas att avse sådana nyanskaffningar, vilka icke hade karaktären av reinvesteringar. Det syntes styrelsen som om anslaget efter de anskaffningar, vilka ägt rum under de senaste åren, kunde rätt avsevärt nedbringas. Enligt styrelsens mening borde detsamma för nästkommande budgetår begränsas till 250,000 kronor. Anslaget borde lämpligen rubriceras såsom Anskaffning av maskiner och utrustning för försvarets fabriksverk samt anvisas såsom investeringsanslag för fabriksfonden.

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört följande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att de till försvarets fabriksverk anslutna fabrikeras tillgångar och skulder skola jämlikt beslut av fjolårets riksdag från och med budgetåret 1944/45 upptagas till redovisning å en särskild i rikshuvudboken uppförd kapitalfond, benämnd försvarets fabriksfond. Detta beslut innebär en reglering av verksamheten efter de grunder, som gälla för statlig affärsdrift, varigenom skapas förutsättningar för en rättvisande självkostnadsberäkning vid prissättningen av de vid verksamheten framställda produkterna. Efter fondens inrättande komma sålunda priserna å dessa produkter att principiellt innefatta täckning för samtliga kostnader för produktionen med undantag — vid bifall till vad jag i det följande föreslår — för vissa kostnader av beredskapsnatur. Ifrågavarande produktionskostnader komma sålunda ytterst att belasta de för materielanskaffning för försvarsväsendet uppförda anslagen i stället för att, såsom nu är fallet, belasta även andra anslag. Såsom vid anmälan av årets statsverksproposition (bilagan fjärde huvudtiteln, sid. 16 f.) anförts bortfaller härvid det anslag, som för innevarande budgetår å fjärde huvudtiteln anvisats till försvarets fabriksstyrelse, varförutom vissa andra å huvudtiteln uppförda anslag — bland annat de för de olika försvarsgrenarna anvisade anslagen till avlöningar till aktiv personal m. fl. — röna inverkan.

I annat sammanhang torde jag få återkomma till de smärre ändringar i beräkningarna av fjärde huvudtitelns anslag, som fabriksfondens inrättande från och med nästa budgetår sålunda kunna föranleda — dessa anslag ha i årets statsverksproposition uppförts med beräknade belopp — och upptager nu på grundval av föreliggande, av fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket framlagda utredning till behandling de spörsmål, som avse fondens inrättande och som kräva riksdagens medverkan. Driftkostnadsstat för försvarets fabriksverk tillkommer det Kungl. Maj:t att fastställa, varför i detta sammanhang behandlas endast de i utredningen berörda frågorna om upptagande till redovisning å fonden av fastigheter, maskiner m. m. samt därmed sammanhängande spörsmål om värdeminskningskonto, om redovisning av överskott å driftbudgeten m. m., om de förutnämnda beredskapskostnadernas täckande, om de nu förefintliga förnyelsefondernas avveckling samt om ordnandet av pensioneringen för tjänstemän och arbetare vid försvarets fabriksverk.

Jag vill till en början erinra, att chefen för finansdepartementet i det vid årets statsverksproposition fogade statsrådsprotokollet rörande kapitalbudgeten förordat en omläggning av redovisningen för kapitalbudgeten, varigenom såväl nyanskaffning som ersättningsanskaffning skulle göras till föremål för beslut av riksdagen. De beträffande fabriksfonden i den föreliggande utredningen framlagda förslagen äro i huvudsak uppgjorda med hänsyn tagen till dessa nya budgetprinciper.

I överensstämmelse med fabriksstyrelsens och riksräkenskapsverkets förslag böra å *fabriksfondens tillgångssida* upptagas fabriksverkets byggnader och markområden samt maskiner m. m. ävensom å investeringsanslag anvisade rörelsemedel. Såsom ämbetsverken föreslagit böra därutöver å fonden redovisas jämväl de byggnader och maskiner m. m., som utnyttjas för krigsmaterielverkets räkning i drift vid privata företag. I sistnämnda tillgångar ingå till ett belopp av 2,880,000 kronor fastigheter, redovisade å försvarsväsendets fastighetsfond, medan återstoden av dessa tillgångar förvärvats med anlitande av driftbudgetsmedel. Sammanlagt skulle enligt ämbetsverkens förslag fabriksfondens tillgångssida upptagas till i runt tal 135,000,000 kronor.

Ämbetsverkens beräkning av fastighetsvärdet å försvarets fabriksfond, innefattande jämväl en specifikation av de fastigheter (utom de s. k. skuggfabrikerna), som vid bifall till nämnda förslag skulle överföras från statens allmänna fastighetsfond och försvarsväsendets fastighetsfond till den nya fonden, torde böra fogas vid detta protokoll. De fastigheter, som i denna förteckning avses, böra överföras till redovisning å fabriksfonden med undantag dock för den för försvarets fabriksstyrelse avsedda fastigheten Birger Jarlsgatan 7 i Stockholm, vilken alltjämt synes böra redovisas å byggnadsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond.

Fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket ha förutsatt, att en överföring skulle ske av de i fastighetsfonderna upptagna värdena och däremot svarande avskrivningsbelopp samt att tillgångar, vilka anskaffats med anlitande av driftbudgetsmedel, skulle redovisas med samma belopp å tillgångs- och skuld-sidorna och således betraktas som helt avskrivna. Häremot har statskontoret framhållit, att fabriksfondens kapital borde upptagas till ett efter affärs-mässig uppskattning erhållet belopp.

I anledning härav må erinras, att fabriksstyrelsen, såsom av den föreliggande utredningen framgår, påbörjat en allmän värdering av fabrikkernas och verkstädernas maskiner. En ytterligare undersökning av de värden, till vilka vid tillämpning av affärsmässiga principer fondens kapital skulle uppskattas, borde således närmast gälla de å fonden redovisade fastigheterna. En undersökning härav skulle möta vissa svårigheter och bliva relativt tidsödande samt medföra kostnader för statsverket. Härtill kommer att, såvitt

kunnat rent approximativt bedömas, en dylik undersökning icke torde kunna resultera i någon mera väsentlig ändring av de nettovärden, som enligt fabriksstyrelsens och riksräkenskapsverkets förslag skulle upptagas å fonden. För närvarande synes mig fabriksstyrelsens och riksräkenskapsverkets förslag till invärdering kunna godtagas.

I förslaget har även berörts frågan om redovisning å fabriksfonden av vissa maskiner, som arméförvaltningens förutvarande tygdepartement anskaffat med anlåtande av driftbudgetsmedel och uthyrt till privata företag för att utnyttjas vid tillverkningar för Carl Gustafs stads gevärsfaktori. Ämbetsverken ha föreslagit, att Kungl. Maj:t skulle utverka riksdagens bemyndigande att avgöra frågan om och i vad mån redovisning av dessa maskiner skulle ske å fabriksfonden. För egen del finner jag den omständigheten, att vissa maskiner förvärvas av privata företag, icke böra hindra, att maskinerna redovisas å fonden i den mån sådant förvärv icke skett före den 1 juli 1944. De böra härvid upptagas till sitt inköpsvärde, med vilket samtidigt värdeminskningsskontot för krigsmaterielverkets tillgångar i fonden bör ökas. De hyror, vilka inflyta för maskinernas utnyttjande, synas böra tillgodoföras inkomstpost å fonden.

Närmare bestämmelser rörande fastställandet av värdena å fondens kapitaltillgångar torde i anslutning till det nu anförda få i sinom tid meddelas av Kungl. Maj:t. Vad arméns fortifikationsförvaltning och försvarets civilförvaltning i ämnet anført torde härvid få beaktas. Anmärkas må i detta sammanhang, att de medel, som för anskaffning av maskiner anvisats över fonden för förslag till statsverket, böra omföringsvis uppdebiteras å fabriksfonden, i samband varmed fonden för förslag till statsverket bör med motsvarande belopp nedskrivas.

I likhet med fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket förutsätter jag, att den rörliga kredit av 20,000,000 kronor, som jämlikt beslut av fjolårets riksdag tillhandahålles fabriksstyrelsen och som avser att täcka behovet av rörelsekapital utöver det genom anvisande av investeringsanslag tillgodosedda, även efter fabriksfondens inrättande skall under oförändrade villkor stå till styrelsens förfogande.

Å *fabriksfondens skuldsida* böra, såsom i utredningen föreslagits, å ett värdeminskningsskonto upptagas erforderliga avskrivningsmedel. Till detta konto böra, vilket framgår av det förut sagda, från statens allmänna fastighetsfond och försvarsväsendets fastighetsfond överföras för fabriksverkets fastigheter avsatta belopp, vartill bör läggas grundavskrivning med 50 % å de för investering i fastigheter anvisade medel, vilka bliva disponerade före den 1 juli 1944. För maskiner torde å värdeminskningsskontot böra upptagas hela inköpsvärdet för de med anlåtande av driftbudgetsmedel anskaffade maskinerna. Å kontot bör vidare redovisas ett belopp, motsvarande kostnaderna för de likaledes med driftbudgetsmedel anskaffade s. k. skuggfabrikerna, vilka alltså böra anses såsom helt avskrivna. Till detta belopp bör läggas dels å försvarsväsendets fastighetsfond avsatta medel för krigsmaterielverkets å fonden redovisade fastigheter, dels beräknad årsavskrivning å dessa fastigheter för budgetåret 1943/44, dels ock grundavskrivning för dessa fastigheter med 50 % å de medel, som bliva rekvirerade före 1 juli 1944. Slutligen bör vid bifall till mitt förslag om redovisning å fabriksfonden av de av arméförvaltningens tygdepartement anskaffade maskinerna värdeminskningsskontot ökas med inköpsvärdet för de maskiner, vilka den 1 juli 1944 alltjämt kvarstå i kronans ägo. Sammanlagt skulle värdeminskningsskontot komma att uppgå till omkring 96,000,000 kronor.

Fabriksstyrelsens och riksräkenskapsverkets beräkning av värdeminskningsskontot torde böra fogas vid detta protokoll.

Såsom i propositionen 1943:180 förutsatts, böra från och med budgetåret 1944/45 de anslag, vilka å statsbudgeten skola anvisas för nyanläggning och utvidgning av nytillverkande fabriker inom försvarsväsendet ävensom för anskaffning av maskiner och för ökning av rörelsemedel, uppföras såsom investeringsanslag för den nya fonden. Detsamma synes böra gälla i fråga om mera omfattande inventarieanskaffning. Beträffande sådana investeringsanslag för byggnadsändamål, som anvisas efter fondens inrättande, ha fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket — delvis i motsats till vad i detta hänseende uttalats i sagda proposition — förutsatt, att sådan grundavskrivning med 50 % å byggnadsvärdet, som med anlitande av särskilda avskrivningsanslag nu sker, icke skall förekomma utan allenast årliga avskrivningar äga rum. Då denna anordning överensstämmer med den som vanligen förekommer inom statens affärsverk och medger en säkrare beräkning av de med produktionen förenade självkostnaderna, vill jag icke resa erinran mot förslaget i denna del och utgår därvid från att enbart årsavskrivning skall tillämpas jämväl beträffande redan anvisade kapitalinvesteringsanslag, i den mån dessa icke disponeras före den 1 juli 1944. De besparingar å avskrivningsanslag för nya kapitalinvesteringar, som härigenom uppkomma, böra i enlighet med ämbetsverkens förslag tillgodoföras budgetutjämningsfonden. Jag förutsätter, att fabriksstyrelsen i samråd med riksräkenskapsverket avgiver förslag till de närmare bestämmelser i ämnet, som böra meddelas, och att frågan på grundval härav av Kungl. Maj:t upptages till övervägande i samband med fastställande av stat för fabriksfonden för nästa budgetår. För nästa budgetår torde den av fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket beräknade avsättningen till värdeminskningskontot, 600,000 kronor, kunna godtagas.

I detta sammanhang må erinras, att av de medel — tillhopa 16,250,000 kronor — som av riksdagen å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 och å riksstaten för innevarande budgetår anvisats till utbyggnad av vissa fabriker och anläggningar, ett belopp av 9,000,000 kronor funnits vara direkt hänförliga till utflyttning av ammunitionsfabrikens avdelning å Marieberg. Såsom av 1943 års riksdag förutsatts skall vederbörlig grundavskrivning av sistnämnda investering ske med anlitande av särskilda medel (nettoinkomsterna från den av djurgårdskommissionen bedrivna exploateringen av försvarets andel i Mariebergs—Konradsbergsområdena m. m.). De för denna avskrivning erforderliga medlen, 4,500,000 kronor, skola följaktligen icke belasta den ekonomiska ram för försvarsväsendet, som av 1942 års riksdag angivits för femårsperioden 1942/47. Vid bifall till det av mig nyss förordade förslaget till ändrade grunder för avskrivning av fabriksverkets fastigheter skulle sistnämnda belopp till den del det icke redan tagits i anspråk för avskrivningsändamål, eller i runt tal 2,700,000 kronor, komma att i form av årliga avskrivningar belasta fabriksfonden och därigenom även riksstatens fjärde huvudtitel. Till undvikande härav böra nu omhandlade medel fortfarande användas för avskrivning av ifrågavarande fabrik och för detta ändamål tillföras fabriksfonden. Den föreslagna omläggningen utgör icke hinder härför.

Å försvarsväsendets fastighetsfond eller fonden för förslag till statsverket anvisade men icke före den 1 juli 1944 av riksgäldskontoret utbetalade medel, avseende fabriksverkets anläggningar, böra i överensstämmelse med fabriksstyrelsens och riksräkenskapsverkets förslag och på sätt förutsatts i propositionen 1943:180 anses anvisade å fabriksfonden. Enligt den föreslagna utformningen av kapitalbudgeten komma de då också att bli ställda till fabriksstyrelsens förfogande.

Vid bifall till det förslag rörande slopande av den hittillsvarande förnyelsefundsredovisningen för bland annat de statliga affärsverksfonderna, som enligt det föregående framlagts i årets statsverksproposition, kunna i samband

med fabriksfondens inrättande de *provisoriska förnyelsefonder*, vilka upplagts för täckande av kostnader för ersättningsanskaffningar, i enlighet med fabriksstyrelsens och riksräkenskapsverkets förslag avvecklas, varvid fondernas behållning bör tillgodoföras den å riksstatens inkomstsida uppförda inkomsttiteln övriga diverse inkomster. De belopp, om vilka här är fråga, utgöra för fabriksverket omkring 4,600,000 kronor, för krigsmaterielverket 2,400,000 kronor och för marinens beklädnadsverkstad 139,000 kronor, eller sammanlagt 7,139,000 kronor. Härvid har jag förutsatt, att ett belopp av 7,400,000 kronor, vilket fonderats av ammunitionsnämnden (krigsmaterielnämnden) respektive krigsmaterielverket för beredande av ersättning för vissa verktyg, i enlighet med fabriksstyrelsens och riksräkenskapsverkets förslag även i fortsättningen, i avvaktan på prövningen av vissa av riksräkenskapsverket väckta förslag rörande redovisningen av dessa medel, fortfarande skall stå till krigsmaterielverkets förfogande. Vid ianspråktagande av förutnämnda medel, 7,139,000 kronor, erfordras anvisande av investeringsanslag för ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten, vilket för fabriksverket torde böra i enlighet med föreliggande förslag under Försvarets fabriksfond upptagas till 1,500,000 kronor. Till frågan om investeringsanslag för krigsmaterielverket torde jag få återkomma i annat sammanhang.

Den i den föreliggande utredningen berörda frågan om redovisande å driftbudgetens inkomstsida av *överskott å rörelsen* bör ses i samband med frågan om täckande av förutnämnda kostnader för vidmakthållande i fred av de nytillverkande fabrikerens *beredskap*. I denna fråga ha olika meningar gjort sig gällande, och tre alternativa förslag till lösning av problemet ha framkommit. Sålunda förordade 1941 års förvaltningsutredning, att dessa kostnader skulle täckas genom förhöjning av priserna på de till staten levererade produkterna. 1942 års militära bolagsutredning framhöll, att spørsmålet egentligen gällde sådana kostnader, som kunde sammanfattas under benämningen *tomgångsförluster*, d. v. s. kostnader, som uppstode genom att fabriker vore utbyggda och utrustade för tillverkning avsevärt överstigande fredsbehovet. Dessa kostnader, vilka nära syntes motsvara räntan å det i fredsproduktionen sysselsatta kapitalet, borde, i den mån de icke avsåge en mera normal tomgångsförlust enligt bolagsutredningens mening täckas av det överskott å rörelsen, som uppkomme vid en självkostnadsberäkning inkluderande även kapitalränta. Slutligen ha i föreliggande utredning fabriksstyrelsen och riksräkenskapsverket förordat, att ersättningsbelopp för kostnadernas täckande årligen skulle anvisas från särskilt anslag å riksstaten. Under normala förhållanden skulle således å riksstatens inkomstsida redovisas överskott å fabriksverkets rörelse med omkring 1,500,000 kronor, motsvarande viss procent å ianspråktaget kapital, medan samtidigt å utgiftssidan skulle anvisas anslag för täckande av verkets beredskapskostnader.

För egen del får jag anföra, att jag svårligen kan förorda det av 1941 års förvaltningsutredning föreslagna alternativet, vilket skulle göra prissättningen å fabriksverkets produkter beroende av storleken av de mycket varierande beredskapskostnaderna. Det synes mig principiellt riktigast, att dessa kostnader med av bolagsutredningen angiven begränsning bestridas från ett å riksstaten anvisat anslag. Att beräkna storleken av de beredskapskostnader, som kunna uppkomma under nästkommande budgetår, är i nuvarande läge icke möjligt. Storleken av de medel, som kunna erfordras för täckning av beredskapskostnaderna — i den mån de icke böra normalt hänföras till fabriksverkets produktiva verksamhet — kommer nämligen att variera i omvänd proportion till sysselsättningsgraden, vilken i sin tur är beroende av beredskapens omfattning. Med hänsyn till att å fjärde huvudtiteln böra redovisas de kost-

nader för försvaret, som avses skola utgå under fredstid, förordar jag i avvaktan på närmare erfarenheter rörande fabriksverkets verksamhet att för täckning av fabriksverkets beredskapskostnader uppföres ett till ett formellt belopp av 1,000,000 kronor beräknat förslagsanslag.

Frågan om bestridande av motsvarande beredskapskostnader för krigsmaterielverket torde få upptagas efter särskild framställning av detta verk.

Det föreliggande förslaget innebär, att vid fabriksverket *pensionsfondering* icke skulle äga rum. De med personalens pensionering förenade bestyren skulle ombesörjas av statskontoret och statens pensionsanstalt. Innehållna pensionsavdrag jämte det belopp, som därutöver efter försäkringsmatematisk utredning befundes erforderligt för täckande av på budgetåret fallande del av pensionskostnaderna, skulle upptagas såsom uppbördsmedel under vederbörliga anslag å tolfte huvudtiteln. Statens pensionsanstalt har framhållit, att ifrågavarande förslag, som saknade motsvarighet inom det statliga pensionsväsendet, innebure en principiell avvikelse från den för de affärsdrivande verken fastställda ordningen för pensionskostnadernas bestridande. Anstalten har funnit fonderingen i den omfattning, som nu förekommer vid affärsverken vara att föredraga, och har förordat, att pensionsärendena skulle liksom beträffande personalen vid statens reproduktionsanstalt prövas av statskontoret och pensionsanstalten.

Jag vill erinra, att chefen för finansdepartementet i annat sammanhang kommer att upptaga frågan om avsättning till pensionsfonderna vid affärsverken. Jag finner övervägande skäl tala för att vid fabriksverket tills vidare tillämpas samma principer i fråga om sättet för bestridande av pensionskostnaderna som vid övriga affärsdrivande verk. Såsom pensionsanstalten framhållit, hindrar detta icke, att pensionsärendenas handläggning kan anförtros åt statskontoret och pensionsanstalten.

I det föregående har jag förordat anvisande för nästa budgetår under Försvarets fabriksfond av ett investeringsanslag av 1,500,000 kronor till ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten. Detta anslag avses skola användas för sådana utgifter, som äro att hänföra till reinvestering, såsom till iståndsättande av maskiner och annan utrustning, anskaffande av ny sådan utrustning i stället för försliten eller eljest icke användbar utrustning samt iståndsättande av byggnader o. d. Vid sidan härav erfordras medel för bestridande av utgifter för sådan *anskaffning av maskiner och utrustning*, som ej har karaktär av reinvestering. Jag har därför intet att erinra mot bifall till fabriksstyrelsens förslag om anvisande även för nästa budgetår av ett dylikt anslag. Detta anslag, som i fortsättningen bör uppföras såsom investeringsanslag under Försvarets fabriksfond, synes böra i överensstämmelse med styrelsens förslag för nästa budgetår beräknas till 250,000 kronor, innebärande en anslagsminskning med samma belopp.

Departementschefen har slutligen erinrat, att chefen för finansdepartementet torde komma att i sinom tid framlägga förslag rörande upptagande å statsbudgeten av förutnämnda inkomsttitel och rörande investeringsbemyndigande och investeringsstat för fonden samt dispositionen av omförmälda till förnyelsefonder hittills avsatta belopp.

Såsom av statsrådsprotokollet framgår beslöt 1943 års riksdag, att de till försvarets fabriksverk anslutna fabrikernas tillgångar och skulder skulle från och med budgetåret 1944/45 upptagas till redovisning å en särskild i riks huvudboken uppförd kapitalfond, betecknad försvarets fabriksfond.

Utskottet.

Departementschefen har i föreliggande proposition till behandling upptagit vissa spörsmål rörande fondens inrättande, vilka kräva riksdagens medverkan, nämligen frågorna om upptagande till redovisning å fonden av fastigheter, maskiner m. m. samt därmed sammanhängande spörsmål.

Med avseende å den verkställda beräkningen av fabriksfondens tillgångs sida, varå skulle upptagas värdet av byggnader och markområden samt maskiner m. m. ävensom å investeringsanslag anvisade rörelsemedel, kan utskottet ansluta sig till vad departementschefen härutinnan anfört.

Vad beträffar frågan om redovisning å fabriksfonden av de av arméförvaltningens förutvarande tygdepartement anskaffade maskiner, vilka uthyrts till privata företag för att utnyttjas vid tillverkningar för Carl Gustafs stads gevärsfaktori, delar utskottet departementschefens mening, att den omständigheten att maskinerna förvärfvas av privata företag icke bör utgöra hinder för att maskinerna redovisas å fonden i den mån sådant förvärfv icke skett före den 1 juli 1944.

1943 års riksdag ställde till fabriksstyrelsens förfogande en rörlig kredit av 20,000,000 kronor för tillgodoseende av erforderligt rörelsekapital utöver det normala. Utskottet har icke något att invända mot att fabriksstyrelsen tillhandahålles nämnda kredit under oförändrade villkor även efter fabriksfondens inrättande.

Vad departementschefen föreslagit med avseende å beräkningen av fabriksfondens skuldsida kan utskottet tillstyrka. Framhållas må, att departementschefen föreslagit vissa ändrade grunder för avskrivning av fabriksverkets fastigheter. Förslaget innebär, att i fråga om sådana investeringsanslag för byggnadsändamål, som anvisas efter fondens inrättande, ävensom beträffande redan anvisade kapitalinvesteringsanslag, i den mån dessa icke disponeras före den 1 juli 1944, skall i stället för grundavskrivning med 50 % å byggnadsvärdet förekomma ett förfarande med uteslutande årliga avskrivningar. Ett liknande förfarande tillämpas inom privatindustrien och statens affärsverk. Då förslaget medför vissa fördelar ur kostnadsberäkningssynpunkt, synes det samma kunna godtagas.

Enligt beslut vid innevarande års riksdag skall den nuvarande förnyelsefondsredovisningen slopas. I anslutning härtill föreslås nu, att fabriksfondens provisoriska förnyelsefond avvecklas. Vid utgången av budgetåret 1943/44 beräknas å nämnda fond kvarstå en odisponerad behållning av 4,600,000 kronor, vilken behållning ansetts böra tillgodoföras den å riksstatens inkomstsida uppförda inkomstiteln övriga diverse inkomster. På grund härav erfordras anvisande av ett investeringsanslag för ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten, vilket anslag för nästa budgetår beräknas till 1,500,000 kronor, att uppföras under försvarets fabriksfond. Mot vad sålunda föreslagits har utskottet icke funnit anledning till erinran. Utskottet tillstyrker det äskade anslaget, som överensstämmer med det för innevarande budgetår anvisade.

I fråga om sättet för täckande av kostnaderna för vidmakthållande i fred av de nytillverkande fabrikernas beredskap, vilka kostnader kunna sammanfattas

under benämningen tomgångsförluster, hava delade meningar varit rådande. Utskottet har vid prövningen av denna fråga funnit vägande skäl tala för att ersättningsbelopp för täckande av dessa kostnader årligen anvisas ur särskilt anslag å driftbudgeten och ansluter sig alltså till departementschefens uppfattning i denna fråga. Utskottet förutsätter härvid, att kostnaderna icke avse en mera normal tomgångsförlust. Det för ändamålet för nästa budgetår äskade anslaget av 1,000,000 kronor, vilket belopp givetvis endast kunnat approximativt beräknas, tillstyrkes av utskottet.

Vad beträffar principerna i fråga om sättet för bestridande av pensionskostnaderna vid fabriksverket kan utskottet helt ansluta sig till vad departementschefen föreslagit i detta avseende.

Utskottet tillstyrker slutligen, att för nyanskaffning av maskiner och utrustning för nästa budgetår anvisas ett investeringsanslag för fabriksfonden av 250,000 kronor, vilket i förhållande till det för löpande budgetår anvisade motsvarande anslaget innebär en minskning med samma belopp, beroende på att användningen av anslaget skulle begränsas till att avse sådana nyanskaffningar, vilka icke hava karaktären av reinvesteringar.

Vad departementschefen anfört i de delar, varom utskottet icke särskilt yttrat sig, har icke givit utskottet anledning till erinran.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 januari 1944 anförts meddela närmare föreskrifter rörande försvarets fabriksfond;

b) till *Bestridande av beredskapskostnader vid försvarets fabriksverk* för budgetåret 1944/45 under fjärde huvudtiteln, E. Diverse, anvisa ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor;

c) för budgetåret 1944/45 under försvarets fabriksfond anvisa följande investeringsanslag, nämligen

till *Ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten* 1,500,000 kronor samt

till *Nyanskaffning av maskiner och utrustning* 250,000 kronor.

Stockholm den 14 mars 1944.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Gränebo, Lindström, Sven Larsson, Bernhard Nilsson, Bäcklund, Heiding, Carlström, Boman* och *Albertsson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Skoglund* i Doverstorp, *Svensson* i Grönvik, *Bergström, Andersson* i Prästbol, *Danielsson, Ward, Persson* i Falla, *Pettersson* i Dahl, *Andersson* i Malmö, *Lindholt* och *Åkerström*.